

Інна Берднік

**ВІДМЕЖУВАННЯ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 239-2
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ**

Inna Berdnik

**DELIMITING OF CORPUS DELICTI UNDER
ARTICLE 239-2 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE
FROM THE ADJACENT CORPUS DELICTI**

Стаття присвячена дослідженню особливостей відмежування складу злочину, передбаченого ст. 239-1 КК України та суміжних складів злочинів, зокрема ст. 239-2 КК України). Визначено окремі невідповідності між змістом окремих ознак складів злочину та положеннями чинного земельного законодавства, запропоновано зміни до чинного Кримінального кодексу України та земельного законодавства.

Ключові слова: *грунтовий (поверхневий шар) землі; землі водного фонду; кримінальна відповідальність; ґрунт; довкілля.*

The article is devoted to the study of the features of the crime's delimitation, provided by Art. 239-1 of the Criminal Code of Ukraine and Art. 239-2 of the Criminal Code of Ukraine. Certain discrepancies between the content of certain features of the syllables of the crime and the provisions of the current land legislation have been identified, changes to the current Criminal Code of Ukraine and land legislation have been proposed.

Key words: *ground (surface layer) of the earth; the land of the water fund; criminal liability; soil; the environment.*

У зв'язку з набранням чинності Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення у сфері довкілля" [1] від 15.11.2009 року, були внесені зміни до Кримінального кодексу (далі - КК) України та кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП). Даним Законом передбачено доповнення в КК України ст. 239-1 "Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель та ст. 239-2 КК України "Незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах". При цьому на практиці виникає багато проблем щодо відмежування злочину, передбаченого ст. 239-2 КК України, від злочину, передбаченого ст. 239-1 КК України, а також при кваліфікації цих злочинів, що зумовлено невідповідністю змісту ознак їх складів положенням (термінології) чинного земельного законодавства України та вимогам спеціальних техніко-юридичних правил.

Метою цієї статті є визначення невідповідності змісту ознак складів злочинів, передбачених ст. 239-2 КК України та ст. 239-1 КК України, положенням (термінології) чинного земельного законодавства України та вимогам спеціальних техніко-юридичних правил.

Для того, щоб провести відмежування злочину, передбаченого ст. 239-2 КК України від злочину, передбаченого ст. 239-1 КК України, необхідно визначити окремі невідповідності між змістом окремих ознак складів злочину та положеннями чинного земельного законодавства, оскільки неузгодженості між назвою статті і диспозицією ч.1 ст. 239-2 КК України призводить до виникнення труднощів у встановленні предмета цього злочину, а отже, створює перешкоди для правильної кваліфікації злочинних діянь.

Стаття 239-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля, а ст. 239-2 КК України - за незаконне заволодіння поверхневим (ґрунтовим) шаром земель водного фонду в особливо великих розмірах.

Слід зазначити, що назва ст.239-2 КК "Незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах" не відповідає диспозиції ч.1 - незаконне заволодіння поверхневим (ґрунтовим) шаром земель водного фонду в особливо великих розмірах. Тобто, назва ст. 239-2 КК України за змістом і обсягом значно ширша і охоплює собою більше суспільно-небезпечних діянь, ніж сама диспозиція ч. 1 цієї статті.

У зв'язку з тим, що стаття 239-2 КК України є бланкетною, тому з метою визначення понять «поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду», «землі водного фонду» та їх співвідношення доцільно проаналізувати положення чинного земельного законодавства

України. Слід погодитися з П. С. Берзіним, що поняття ґрунтового шару є похідним від поняття ґрунту і вказує на певний поверхневий шар ґрунту, що розташовується у просторі земельної ділянки. Тому ґрунт у земельному законодавстві визнається одним із складників земельних ділянок (землі). Аналіз положень дозволяє визначити поверхневий (ґрунтовий) шар як певний простір в межах земельної ділянки, що знаходиться над та під поверхнею ділянки. Визначене у законодавстві поняття ґрунту є видовим щодо родового поняття землі, а складовою частиною земельної ділянки (а, відповідно, і землі) є ґрунт [2, с. 9].

На підставі аналізу поняття ґрунтового покриву у чинному законодавстві (як родючого шару ґрунту земельної ділянки, на зняття та перенесення якого власник земельної ділянки чи землекористувач повинен отримати спеціальний дозвіл) слід зробити висновок, що саме ґрунт має на своїй поверхні родючий шар, який називається ґрунтовим покривом. Розташовується такий родючий шар у такому просторі ґрунту (як складникові земельної ділянки, землі), що визначається, як «зона аерації».

Отже, обов'язковими ознаками ґрунтового покриву є: а) його розташування у межах простору верхнього шару ґрунту земної поверхні – земельної ділянки, землі; б) визначені межі такого простору ґрунту земної поверхні – зона аерації; в) родючість такого ґрунту; г) необхідність отримання дозволу для зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок.

Ні Земельний, ні Водний кодекси України не визначають зміст понять «поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду», «землі водного фонду». Терміни «землі водного фонду» (назва статті ст. 239-2 КК України) і «поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду» (диспозиція ч. 1 ст. 239-2 КК України) не є тотожними, перше є ширше за змістом і охоплює його. Неправомірне заволодіння поверхневим (ґрунтовим) шаром земель водного фонду означає встановлення фактичного володіння цим шаром земель особою, яка не має законних прав на користування ним [3, с. 53].

Відповідно до ст. 19 ЗК України землі водного фонду є самостійною складовою земель України [4]. До їх складу згідно зі ст. 58 ЗК України і ст. 4 Водного кодексу належать землі, зайняті: а) морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами; б) прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм; в) гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них; г) береговими смугами водних шляхів. Тобто, Земельний та Водний кодекси дають чіткий перелік земель водного фонду, який є досить широким.

Відмежування ст. 239-2 КК України від ст. 239-1 КК України полягає в тому, що коли розглядають злочини за ст. 239-1 КК України, то мають на увазі заволодіння поверхневим шаром землі у вигляді зняття та перенесення останнього. На думку О.С. Олійник, стосовно дії, яка передбачена ст. 239-1 КК України, суспільно небезпечне діяння складу злочину, передбаченого ч. 1 (ч. 2) ст. 239-1 КК України, повинно бути описане в законі як порушення спеціальних (законодавчо визначених) правил використання ґрунтового покриву (поверхневого шару) землі як невід'ємної складової довілля шляхом здійснення активних дій, спрямованих на його зняття, що призводить до погіршення якісного стану ґрунтового покриву земель. У свою чергу, за ст. 239-2 КК України відбувається незаконне заволодіння виключно землями водного фонду і немає жодної вказівки стосовно ґрунтового (поверхневого) шару.

На сьогодні більшість вчених схиляються до думки, що фактично під незаконним заволодінням ґрунтовим покривом треба розуміти зняття та перенесення родючого шару ґрунту земельної ділянки, вчинене всупереч встановленому порядку [7, с. 717].

Розглядаючи дії, які передбачені ст. 239-1 КК України, ми виходимо з того, що при вчиненні розглядуваного злочину шкода, насамперед, заподіюється такій складовій екосистемі, як ґрунтовий покрив (поверхневий шар) землі, а за ст. 239-2 КК України шкода заподіюється землям водного фонду [8].

Отже, ґрунтовий шар може знаходитися як на суші, так і під водою (дно), його основною особливістю є родючість – здатність ґрунту задовольнити потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі й теплі в достатніх кількостях для їх нормального розвитку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту. А ознака «поверхневий» вказує на те, що предмет злочину, передбаченого ст. 239-2 КК України, перебуваючи в складі земної кори, може знаходитись тільки на межі твердої оболонки Землі з іншими середовищами. З цього випливає, що землі водного фонду за цією ознакою можна поділити на ті, що межують із водою – тобто виступають дном та безпосередньо покриті водою, і на ті, що межують з повітрям, тобто прилегли до водойм. Такий розподіл земель водного фонду можна розуміти як певне нероздільне співвідношення землі з водним фондом. Землі водного фонду самі по собі (без водного об'єкта) існувати не можуть, вони будуть такими тільки при умові певної причетності до водних об'єктів. А звідси можна стверджувати, що поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду невіддільний від водних об'єктів. Саме за цією ознакою і необхідно відмежовувати склад злочину, передбачений ст. 239-2 від ст. 239-1 КК України.

Отже, з метою недопущення невідповідності між змістом окремих ознак складів злочинів, передбачених ст. 239-1 КК України та ст. 239-2 КК України, та положеннями чинного земельного законодавства, необхідно:

1) у диспозиціях ст. 239-1 КК України та ст. 239-2 КК України поняття «незаконне заволодіння» доцільно замінити поняттям «зняття та перенесення»;

2) привести у відповідність назву ст. 239-2 КК України та диспозицію ч.1 і викласти назву статті в такій редакції «Зняття та перенесення поверхневого (ґрунтового) шару земель водного фонду в особливо великих розмірах»;

3) доповнити примітку ст. 239-2 КК України, де закріпити визначення поняття «поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду, під яким лід розуміти ґрунтовий покрив (дно) водойми.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення у сфері довкілля [Електронний ресурс] : Закон України від 05.11.2009р. № 1708-VI / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1708-17>.

2. Берзін П. С. Проблеми визначення окремих ознак складу незаконного заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) землі ст. 239-1 КК України. - Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юрид. науки. - Вип. 89. - К., 2011. - С. 9–13.

3. Митрофанов І.І., Притула А.М. Злочини проти довкілля : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2010. - 205 с.

4. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III / Відомості Верховної Ради України. - 2013. - №41. - Ст.551.

5. Про охорону земель [Електронний ресурс]: Закон України від 19.06.2003р. № 962-IV / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/962-15>

6. Порядок видачі та анулювання спеціальних дозволів на зняття та перенесення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) земельних ділянок [Електронний ресурс]: наказ Державного комітету України по земельних ресурсах від 04.01.2005 р. № 1 / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0070-05> (дата звернення: 23.02.2018).

7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-те вид., перероб. і доп. К. : Юридична думка, 2012. -1316 с.

8. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 5 квітня 2001 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Берднік Інна Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, Чернігів, 14027, Україна).

Berdnik Inna - PhD in Law Science, associate Professor, Professor of the Department of Criminal Law and Justice, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenko Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: inna_berdnik1983@ukr.net